

Araştırma Makalesi / Research Article

**BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDAN
ON BİRİNCİ KALKINMA PLANINA
TÜRKİYE TURİZMİNİN İLKE VE POLİTİKALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ
(1963-2023)***

Övünç BARDAKOĞLU**

Öz

Cumhuriyetin ilanından sonra Kurtuluş Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışan Türkiye, ekonomik kalkınma sürecinde sahip olduğu kıt kaynakları etkin ve verimli şekilde kullanma çabası içine girmek durumunda kalmıştır. Doğal kaynakların ekonomik varlık haline gelmesi ile yüksek verimlilik potansiyeli bulunan turizm sektörü bu anlamda kalkınmayı düşük maliyetlerle finanse edebilecek alanlardan biridir. Ülke yönetimlerinin bu potansiyeli dikkate alması ile birlikte planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılından itibaren turizm sektörü devlet tarafından desteklenerek planlara dahil edilmiştir. Planlı kalkınma sürecinin başladığı yıldan bugüne sektör ciddi bir gelişme göstermiş, her geçen yıl ülkeyi ziyaret eden kişi sayısında ve turizm gelirinde artış gözlenmiştir. Ancak planlar doğrultusunda gelişim sürecini irdeleyen kavramsal çalışma oldukça azdır. Bu çalışma kapsamında 1963-2023 yılları arasında hazırlanan on bir kalkınma planında turizm sektörü ile ilgili belirlenen ilke, politika ve tedbirler doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiş, belirlenen hedeflere ulaşma durumu yorumlanmıştır. Planların temel amacının önceki döneme göre turist sayısını ve turizm gelirlerini artırmak olduğu saptanmış, bu amaca ulaşabilmek adına her dönemde geliştirilen ilkeler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Plan, Kalkınma Planı, Turizm.*

---

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., DEÜ, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Bölümü,
(ovunc.bardakoglu@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0001-7928-5667).

**EVALUATION OF THE PRINCIPLES AND POLICIES OF TOURISM
IN TURKEY FROM THE FIRST FIVE YEAR DEVELOPMENT PLAN TO
THE ELEVENTH DEVELOPMENT PLAN
(1963-2023)**

Abstract

Trying to heal the wounds of the War of Independence after the proclamation of the Republic, Turkey had to make an effort to use its scarce resources effectively and efficiently in the economic development process. The tourism sector, which has a high productivity potential as natural resources become an economic asset, is one of the areas that can finance development with low costs. The tourism sector has been supported by the state and included in the plans since 1963, when the planned development period started, with the country administrations taking this potential into account. Since the beginning of the planned development process, the sector has shown a serious improvement, and the number of people visiting the country and tourism income have increased every year. However, there is very little conceptual work examining the development process in line with the plans. Within the scope of this study, the principles, policies and measures determined regarding the tourism sector in the eleven development plans prepared between the years 1963-2023 were evaluated by document analysis method, and the state of reaching the determined targets was interpreted. It has been determined that the main purpose of the plans is to increase the number of tourists and tourism revenues compared to the previous period, and the principles developed in each period in order to achieve this goal are stated.

Keywords: Plan, Development Plan, Tourism.

1. Plan ve Kalkınma Planı

Plan; hedeflenen konuma ulaşılmasını sağlayacak adımları ifade eden bir dokümandır. Neyin, niçin, ne zaman ve nasıl yapılacağını gösterir. Planlama tüm politika belirleme çalışmalarının ve yönetim faaliyetlerinin önemli araçlarından birisidir¹. Özellikle birbirinden farklı birçok sektörle ilişkisi olan alanlarda planlamaya yoğun olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Planlama ile amaçlara akılcı şekilde ulaşmayı sağlamak için belirlenen araçların uyum içerisinde koordine edilmesi sağlanır². Burada temel amaç gelirleri arttırarak dengeli bir gelişme ve büyümeyi yakalamaktır. Gelişmenin birbirini izleyen büyük ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkarmaması için bir dengeyin var olması ve ilgili sektörlerde arz ve talep arasında uyumun yaratılması gerekmektedir.

Hazırlanan planlar sayesinde kaynakların etkin ve verimli kullanılması ile ortaya çıkması muhtemel problemler öngörülerek uygun çözümler bulunabilir ve hedeflenen sonuçlara hızlı ve doğru ulaşabilmek mümkün kılınabilir³. Planlama sürecinde hedeflenen amaçların tümünün planlanan şekilde gerçekleştirilmesi kolay değildir. Çünkü planlar doğrultusunda alınan kararların bazılarında başarılı olunamaması söz konusu olduğunda gerçekleşme oranı düşer⁴. Ülkelerin siyasi, ekonomik, idari ve toplumsal yapısına uygun olarak farklı plan türlerinde planlama çalışmaları yapılmaktadır⁵. Ekonomik ve toplumsal gelişmeye öncelik veren kalkınma planları da bunlardan biri olarak merkezi yönetimler tarafından titizlikle hazırlanmaktadır.

Ekonomik kalkınma ile birlikte gayri safi milli gelirden ortaya çıkan artışın üretim faktörleri arasında dengeli dağılımı kalkınma planı ile sağlanabilir⁶. Kalkınma planları ekonomik büyümenin yanı sıra adil gelir dağılımı, sosyal ve toplumsal gelişimi ilke edinen bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Kalkınma planlarının amaçları; sanayileşerek kalkınma, tarım ve sanayinin dengeli büyümesi, ekonomik büyümenin öncelikli olması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, kamu yönetim reformu gerçekleştirilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir⁷.

Türkiye’de 1961 Anayasası kapsamında; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın demokratik bir şekilde uygulamaya konabilmesi adına kalkınma planlarının hazırlanması yasal bir hale getirilmiştir⁸. Planlı kalkınma ve

1 Övünç Bardakoğlu, Turistik Ürün Bakımından Destinasyon Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s. 3.

2 Hasan Olalı, *Turizm Politikası Planlaması*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1982, s. 65.

3 Peter Mason, *Tourism Impact, Planning and Management*, Elsevier, Londra, 2008, s. 88.

4 Claire Gunn ve Turgut Var, *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*, Routledge Press, New York, 2002, s. 6.

5 Orhan İçöz, Turgut Var ve İbrahim İlhan, *Turizm Planlaması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 68.

6 Olalı, *a.g.e.*, s. 67

7 Mehmet Emin Altundemir. *Kalkınma Planlarından Eğitime Bakış: Kamusal Mallar Teorisi Perspektifinden*, Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 7(1), 2012, s. 97.

8 Volkan Tuncel, *Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi*, Tourism and Recreation , 1 (2) , s.59

planların devlet tarafından hazırlanması hükmü, 1982 Anayasasında da yer almıştır. Kalkınma planlarının oluşumu ve içeriği dikkate alındığında; ekonomi politikasının hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için tanımlanan görev, yetki ve araçları belirlemek adına meclis tarafından kabul edilen kanunlar niteliğinde olduğu görülmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yerel kalkınmanın hızlandırılması, dengeli ve sürdürülebilir bir gelişme için farklı araçlar kullanılmaktadır ki kalkınma planları da bunlardan biridir⁹.

2. Türkiye’de Planlı Dönem ve Turizm

Planlamanın dünyadaki tarihi gelişim süreci değerlendirildiğinde beş yıllık plan kavramının 1917 Sovyet Devrimi ile birlikte uluslararası literatüre girdiği görülmektedir¹⁰. Gelecekteki tüketim için bugünkü tüketimi sınırlayan, üretimi arttırmaya çabalayan ilk plan hazırlıkları bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Uyguladıkları planlar sayesinde, 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nde batı ülkeleri büyük buhran yaşarken, Sovyetler Birliği gelişim sürecine devam edebilmiştir. Planlı büyüme ve kalkınma modelinin benimseniyor olması, bu örnekten de görülebileceği üzere, ülkeler için oldukça önem arz etmektedir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre içerikleri ve hedefleri değişen kalkınma planları İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların ekonomik kalkınma aracı olarak başvurdukları bir yöntem haline gelmiştir¹¹. Ulusal düzeyde planların hazırlanması; bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi ve ülke kalkınmasının hızlı ve kalıcı olarak sağlanabilmesi açısından önemlidir¹². Ancak bu şekilde yerel kaynaklardan istenen verim elde edilebilir, sürdürülebilir ve kalıcı bir büyüme hızına ulaşılmış olur.

Ekonomik kalkınma ve gelişmenin sağlanması, toplumsal yapının olumlu yönde değişmesi, ortak bilincin oluşturulabilmesi gibi amaçlarla Türkiye’de Cumhuriyetin ilanını takip eden süreçte planlama çalışmalarına başlanmış ancak uzun süre ilerleme kaydedilememiştir¹³. 1960 yılına gelindiğinde Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurulması ile Türkiye ekonomisinde kararların alınması, politikaların uygulanması konusunda yeni bir süreç başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın görevi; sosyal, kültürel, ekonomik politika ve hedeflerin belirlenmesi ve ekonomi politikaları ile ilgili faaliyetlerin organize edilmesi konusunda merkezi yönetime destek olmaktır.

9 Haktan Sevinç, *Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:2) 2011, s. 43.

10 Suna M. Ertuğral ve Sezgi G. Arslan, *Planlı Kalkınma Döneminde Turizm Plan ve Politikaları*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 18.

11 Erdem Öney, *Uluslararası Para Sistemi*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980, s. 5

12 Ertuğral vd., *a.g.e.*, s.19.

13 Onur Çelik ve Sibel Çetiner, *Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Planları ve Kalkınma Planlarındaki Söylem Değişiklikleri*, *International Journal of Economics, Politics, Humanities and Social Sciences*, Cilt 2, Sayı 3, 2019, s.124.

1960 öncesinde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının sınırlı çabaları içermesi Türkiye'nin mevcut dönemdeki sosyo-politik durumundan kaynaklanmaktadır¹⁴. 1960 sonrası planlı dönemde ise bölgesel gelişmişlik farklılıkları ülkenin önemli sorunlarından biri olarak görülmüş, kapsamlı planlama yaklaşımı benimsenmiş ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeye ivme kazandırılmasına çalışılmış, bölgelerarası kalkınma ilkesi, planlı kalkınmanın toplumsal hedefleri arasında sayılmıştır.

Ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmanın hızlandırılması, ülkede uygulanan politikalar arasında eşgüdüm sağlanması, toplumsal ve kültürel değişimin uyumlu yönlendirilmesi amaçları ile Türkiye'de kalkınma planları hazırlanmasına karar verilmiş, bu görevi Devlet Planlama Teşkilatı'nın üstlenmesi sağlanmış ve ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanarak 1963 yılında yürürlüğe konmuştur¹⁵. Ülke kalkınması bu tarihten itibaren beş yılda bir hazırlanan planlarla daha kontrollü bir şekilde gerçekleşmiştir. Kalkınma planları ülke ekonomi politikasının; amaç, ilke ve yöntemlerini ifade etmektedir. Türkiye, 1963 yılında planlı döneme girerken, ülkenin sosyo-ekonomik potansiyelini değerlendirmek ve bu potansiyeli orta dönemde planlarla en iyi şekilde yönlendirebilmek için, öncelikleri belirleyen 15 yıllık perspektif bir plan hazırlama gereğini duymuştur¹⁶.

1980 öncesi kalkınma planlarının temel ekonomik politikası; dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla devlet tarafından ulusal sermayenin güçlendirilmesidir¹⁷. İthal ikameci sanayileşme, tarımda modernleşme ve ihracata yönelik üretim artışı, ekonomiyi geliştirecek kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ithalatta kısıtlamalara gidilerek döviz girdisinin artırılması, yani kendi kendine yeten ve dışa bağımlılığı azalan bir ekonomi kurulması ülkenin temel kalkınma politikasını yansıtmaktadır. 1980 sonrası kalkınma planlarının dayandığı temel ekonomi politikasında ise dışa açık ve özel sermayenin etkin olduğu bir düzen görülmektedir.

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yerel kalkınmanın sağlanması, yerel halkın ekonomik kazancının artırılması çabası içerisinde turizm sektörü payının yüksek olduğu bilinmektedir¹⁸. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ölçekte hızlı bir gelişim sürecine giren turizm sektörü yerel kalkınma konusunda sorun yaşayan Türkiye için önemli bir kalkınma aracıdır. Farklı coğrafi bölge, doğal kaynak, nüfus yapısı gibi özellikleri ile yılın her mevsiminde ekonomik getiri yaratabilen bir sektör olarak turizm Türkiye'nin kalkınma ve sürdürülebilir gelişim süreci bakımından göz ardı edilemeyecek bir alandır¹⁹

14 Sevinç, *a.g.m.*, s. 44.

15 Haşim Erdoğan, *Birinci beş yıllık kalkınma planı ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma politikası ve tarımsal üretim*. Journal of Universal History Studies (JUHS), 3, 2020, s. 258.

16 Demet Tüzünkan, *Türkiye'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 2015, s. 91.

17 Erdal Küçükler, *Türkiye'de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi*, Kastamonu Eğitim Dergisi, 20(1), 2012, s. 21.

18 Olalı, *a.g.e.*, s.25.

19 Serkan Polat, " Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye

Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte hem dünyada hem Türkiye'de siyasi ve ekonomik yapıdaki belirsizlikler, çeşitli toplumsal sorunlar gibi nedenler turizmin gelişimini engellemiş ve gereken çalışmalar yapılamamıştır²⁰. 1950 yılından sonra Turizmi Teşvik Kanunu, Turizm Bankasının kuruluşu, uluslararası zincir işletmelerin otel açması gibi adımların atılması ile sektör yavaş da olsa gelişmeye başlamıştır.

Turizm sektörü için en önemli gelişmelerden biri hizmet sektörü olarak kabul edilip Birinci Beş Yıllık Kalkınma planında ve sonrasında diğer planlarda yer verilmesidir²¹. Büyüme ve kalkınma hedefi doğrultusunda turizm sektörünün; ekonomik, sosyal ve fiziksel yönleri ile planlanması gerekliliği, beş yıllık kalkınma planlarında detaylı yer bulmasını sağlamıştır. Turizm sektörü kapsamında beş yıllık kalkınma planları değerlendirildiğinde; yol gösterici, çok hedefli, ulusal ve makro özellikli ilke ve amaçları içeren planlar olarak ifade edilebilmektedir.

3. Yöntem

Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır²². Doküman analizi; yazılı belgelerin içeriğini sistematik biçimde analiz edebilmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir²³. Anlam çıkarmak, konu hakkında bir anlayış oluşturmak, bilgi üretmek için verilerin incelenmesi ve yorumlanması sayesinde doküman analizi yapılabilir. Doküman kaynakları kişinin kendisi tarafından oluşturulan birincil ve başka kişiler tarafından oluşturulan ikincil kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır²⁴. Geçmiş araştıran belgelerle konunun kökeni anlaşılabilir ve halen araştırılan olgulara etki eden koşullar yorumlanarak zaman içindeki değişim ve gelişim izlenebilir²⁵.

Konu hakkında diğer kişi ve kurumlar tarafından hazırlanan yazılı, görsel malzeme ve belge toplanarak incelenir. Ortaya çıkan doküman seti içerik analizi yöntemi ile kategorilere ayrılarak yorumlanır²⁶. Doküman analizi diğer araştırma yöntemleri ile birlikte değerlendirilmesine rağmen devlete ait kurumsal dokümanlar gibi resmi nitelikteki belgelerin analizi esnasında bağımsız bir yöntem olarak kullanılabilir.

Turizm Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.2016, s.63,

20 Nazmi Kozak, Meryem A. Kozak ve Metin Kozak, *Genel Turizm*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2008, s.55.

21 Özcan Yağcı, *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 42.

22 A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin, Ankara, 2016, s. 75.

23 Glenn Bowen, *Document analysis as a qualitative research method*, *Qualitative Research Journal*, 9 (2), (2009), s. 27.

24 A. Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara, 2006, s. 33.

25 Bowen, *a.g.m.*, s. 30.

26 Bilgen Kırıl, *Nitel Bir Veri Analiz Yöntemi Olarak Doküman Analizi*, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 2020, 170-189.

Mevcut çalışma ikincil kaynaklardan elde edilen dokümanların analizi ile nitel veriye dayanan bir araştırmadır²⁷. Çalışma kapsamında; 1963-2011 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı, 2011 yılından sonra ise Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan on bir kalkınma planında yer alan turizm sektörü ile ilgili ilke, politika ve tedbirler veri setini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırma sorusu; “1963-2023 yılları arasında yürürlüğe giren on bir kalkınma planında turizm sektörü için belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşılmıştır?” şeklinde belirlenmiştir.

Kamu kurumları tarafından hazırlanan resmi nitelikteki belgelere dayanarak yapılan doküman analizi bu çalışma için yeterli bulunmuş başka bir veri toplama yöntemi ile desteklenmemiştir ki bu durum çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak ifade edilebilir. Diğer sınırlılık da dokümanların içindeki verilerin olduğu şekliyle analize tabi tutulmasıdır, bu da doküman analizi yönteminin gerektirdiği bir durumdur²⁸.

Çalışma; başka bir uzmanın değerlendirmesi neticesinde benzer sonuçlara ulaşması, araştırma sürecinin ve verilerin ayrıntılı biçimde aktarılması gibi nedenlerle güvenilir; verilerin resmi kaynaklardan elde edilmesi, araştırmacının tarafsız yaklaşması nedenleriyle de geçerlidir²⁹. Bununla birlikte veri kaynaklarının resmi kurumlarca hazırlanmış geçmiş dönem planları ve ulaşılabilir olmaları çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik sorununu ortadan kaldıran bir diğer unsurdur.

Araştırma kapsamında kullanılan dokümanlar Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Stateji ve Bütçe Başkanlığı resmi internet sitesinde yer alan on bir adet Kalkınma Planıdır. Söz konusu planlarla ilgili Resmi Gazete karar onay ve sayıları Tablo 1’ de verilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın yürürlüğe girdiği 1963 yılı ile On Birinci Kalkınma Planı’nın son yılı olan 2023 çalışmanın zaman dilimi bakımından kapsamını oluşturmaktadır.

Kalkınma planları ülkelerin ekonomi politikasının ilke, amaç ve yöntemlerini içermektedir. Turizm sektörü Türkiye ekonomisinin ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasında ihracat etkisi yarattığı için kalkınma planlarında 1963 yılından itibaren turizm bağlamında yer verilen ilke, politika ve tedbirlerin neler olduğu, sürecin nasıl ilerlediği ve planlar desteği ile ulaşılan konunun belirlenebilmesi çalışmanın amacını ifade etmektedir.

Verilerin analiz sürecini; gözden geçirme (yüzeysel inceleme), okuma (ayrıntılı inceleme) ve yorumlama oluşturmaktadır³⁰. Okuma sırasında araştırmacı verilere yakından bakar ve kategorilere ayırır. Bu doğrultuda belirlenen; “ilke, politika ve tedbirler” kalkınma planlarında turizm konusunun kategorilerini ifade etmiş ve içerik analizi yapılmıştır.

27 Yıldırım ve Şimşek, *a.g.e.*, s. 80.

28 Kırıl, *a.g.m.*, s. 180.

29 Janice Morse, Michael Barret, Maria Mayan, Karin Olson ve Jude Spiers, *Verification Strategies for Establishing Reliability and Validity in Qualitative Research*, International Journal of Qualitative Methods 1.2, 2002, 2.

30 Bowen, *a.g.m.*, s. 32.

Tablo 1: Kalkınma Planları Resmi Karar Onayları

Plan Adı	Plan Dönemi	Karar Onayı	Karar No / Resmi Gazete Sayı
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963 1967	16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe konması ve Bütünlüğünün Korunması hakkındaki Kanun hükümlerine uygun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan Karma Komisyonu, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde görüşülüp 21 Kasım 1962 tarihinde onaylanmıştır.	1/11272
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968 1972	16.10.1962 tarihli 77 numaralı Kanun gereğince T.B.M.M. Plan Karma Komisyonu ile Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunca karara bağlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Millet Meclisi Genel Kurulunun 3.7.1967 tarihli 132 nci birleşiminde nihai olarak karara bağlanmıştır.	3/12679
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973 1977	16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı Kanun gereğince, Millet Meclisi Genel Kurulunun 26.10.1972 tarihli. 15.inci Birleşiminde onaylanmıştır.	5/14374
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979 1983	16 Ekim 1962 tarihli, 77 sayılı Yasa gereğince, Millet Meclisi Genel Kurulunun 29-30.11.1978 tarihli 15 inci Birleşiminde onaylanmıştır.	6/16487
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985 1989	16 Ekim 1962 tarihli 77 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 13.7.1984 tarihli 90 ıncı birleşiminde onaylanmıştır.	8/18467
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990 1994	30.10.1984 tarihli 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 22.6.1989 tarihli 107 nci Birleşiminde onaylanmıştır.	62/20217
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996 2000	30.10.1984 tarihli 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.7.1995 tarihli 142 nci Birleşiminde onaylanmıştır.	374/22354
Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001 2005	30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 27.6.2000 tarihli 119 uncu Birleşiminde onaylanmıştır.	697/24100
Dokuzuncu Kalkınma Planı	2007 2013	30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 28.6.2006 tarihli 121 inci Birleşiminde onaylanmıştır.	877/26215
Onuncu Kalkınma Planı	2014 2018	30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 01.07.2013 tarihli 127'nci Birleşiminde onaylanmıştır.	1041/28699
On Birinci Kalkınma Planı	2019 2023	30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105'inci Birleşiminde onaylanmıştır.	1225/30840

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.a. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)³¹

İlke, politika ve tedbirler; dünyada ülkelerdeki gelir düzeyi artışına paralel olarak yükselen turizm talebinin ülkeye çekilmesini sağlayacak yatırımlar yapılmalı, yatırımlarda konaklama işletmeleri, tanıtım hizmet işletmeleri, hatıra eşyası üretimi ön planda olmalı, turistlerin ortalama geceleme ve harcama miktarı ve süresi artırılmalı, tanıtıma önem verilerek deneyimli yabancı reklam işletmeleri ile işbirliği yoluna gidilmeli, turist eğilimi araştırmaları yapılmalı, dış turizmin gelişmesine öncülük etmesi için iç turizm teşvik edilmeli, bütün turizm işlerini yürütecek bir teşkilat kurulmalı, gümrük kambiyo işleri basitleştirilmeli, Turizm Bankasının daha aktif çalışması sağlanmalı, yasa ve tüzüklerin turizmin gelişimini engelleyen kısımları değiştirilmeli, personel eğitimine ağırlık verilmeli, festivaller düzenlenmeli, yerel üretim desteklenerek turistlere satışı yapılmalı, tarihi eserlerle ilgili yerel halk bilinçlendirilmeli, kaynakların sınırlı olması nedeniyle hızlı gelişme potansiyeli olan bölgelerin belirlenerek çalışmaların bu alanlarda yoğunlaştırılmalıdır. Söz konusu faktörler ilk beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.b. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1977)³²

İlke, politik ve tedbirler; turizmin ekonomik, sosyal, kültürel işlevlerinden en yüksek seviyede yararlanılmalı, iç turizm geliştirilmeli, yatırımlar gelişme potansiyeli olan bölgelerdeki belli yörelerde yoğunlaştırılmalı, fiyat politikası rekabet edilebilir düzeye getirilmeli, altyapı yatırımları kamu diğer yatırımlar özel sektör tarafından yapılmalı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı sadece turizmle ilgilenecek şekilde teşkilatlanmalı ve tanıtım faaliyetlerini tek elden yürütmeli, çevre ve gıda sağlığına önem verilmeli, sektöre yönelik krediler artırılmalı, turizm eğitimi ve öğretimi milli merkezi kurulmalı, Akdeniz ülkeleri ile ortak tanıtım imkanları aranmalı, tabii, tarihi, arkeolojik değerlerin korunması, onarılması konusunda planda belirtilen bölgelere öncelik verilmelidir. Söz konusu faktörler ikinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.c. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)³³

İlkeler ve Tedbirler; kitle turizmi geliştirilmeli, turizm yatırımlarının finansmanı özel sektör tarafından sağlanmalı, alt ve üst yapı yatırımları fiziksel planlara uygun şekilde yapılmalı, kıyıların ve milli parkların toplum yararına

31 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf

32 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf

33 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Planı_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf

kullanımı ve korunması için mevzuat hazırlanmalı, sektöre kredi kullandırma konusunda tüm bankacılık sistemi devreye sokulmalı, sosyal turizm anlayışı ile kamu tesislerinde konaklama maliyetleri düşürülerek iç turizm teşvik edilmeli, turizm çalışanlarına beceriye dönük eğitim verilmeli, personelin yıl boyu istihdamı sağlanmalıdır. Söz konusu faktörler üçüncü beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.d. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)³⁴

İlke ve Politikalar; sektörel gelişim kitle turizmine yönelik olmalı, kitle turizmi ve bireysel turizm birlikte değerlendirilmeli, yatırımlarda kamunun etkinliği artırılmalı, yabancı sermaye yatırımları özendirilmeli, yabancı uyruklu personel istihdamı kolaylaştırılmalı, kamu kuruluşlarına ait tesislerdeki yatak kapasiteleri artırılarak daha fazla insanın faydalanması sağlanmalı, ulaşım imkanları genişletilmeli, ikinci konutlarla ilgili yasal düzenleme yoluna gidilmeli, turiste kalacağı gün sayısı ile bağlantılı döviz bozdurma zorunluluğu getirilmeli, yılın belli mevsiminde ortaya çıkan yığılmanın dengeli dağılımı için çalışmalar yapılmalı, turizm eğitimi gözden geçirilmeli, turizm istatistikleri geliştirilmelidir. Söz konusu faktörler dördüncü beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.e. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)³⁵

İlkeler ve politikalar; turistik ürünler çeşitlendirilmeli, OECD, OPEC, Balkan ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile turistik ilişkiler geliştirilmeli, turizm istatistiklerinin tutulmasında güncel teknolojiden yararlanılmalı, iç turizm verileri toplanmalı, doğal ve kültürel kaynakların tüketiminde koruma kullanma dengesine özen gösterilmeli, Turizm Bankası fonları kredi olarak kullanılmalıdır. Söz konusu faktörler beşinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.f. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)³⁶

İlkeler ve politikalar; turistik ürün çeşitlerini artırmak için teşvik politikaları geliştirilmeli, personel sayısı ve bilgi-beceri düzeyi artırılmalı, alt ve üst yapı nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmeli, doğal ve kültürel miras korunmalı, charter taşımacılığı geliştirilmeli, küçük işletmeler ve aile işletmeleri desteklenmelidir. Söz konusu faktörler altıncı beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

34 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf

35 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf>

36 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1990-1994.pdf>

3.g. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)³⁷

İlke ve politikalar; doğal sermaye korunarak mevcut üst yapıdan etkin bir şekilde yararlanılmalı, mevsimlik ve coğrafi dağılım dengeli hale getirilmeli, yerel yönetimin ve halkın kararlara katılımı sağlanmalı, fiziki planlara uygunluk özenle dikkate alınmalı, küçük işletmeler geliştirilmeli, yerli tur operatörlüğü yaygınlaştırılmalı, tanıtımın ve pazarlama faaliyetlerinin finansmanında kamunun yanında özel sektörden de destek alınmalı, Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) projesi hızlıca uygulamaya alınmalı, sektörün uzun vadeli ve sağlıklı gelişimi için çalışılmalı, hizmet kalitesini yükseltmek için sertifikasyon uygulamasına geçilmeli, mevcut ikinci konutlar pazarlanmaya çalışılmalıdır. Söz konusu faktörler yedinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.h. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)³⁸

İlke ve politikalar; değişen tüketici beklentileri göz önünde bulundurularak turizm yılın 12 ayına yayılmalı, turizm potansiyeli olan yeni bölgelere yönelik yatırımların doğal, sosyal, kültürel çevreyi koruyucu bir yaklaşım içerisinde olmasına özen gösterilmeli, turizm teşviklerinde ağırlık pazarlama, ulaşım ve toplam kalite çalışmalarına verilmeli, ATAK (Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi) projesi uygulanmalı, küçük işletmeler teşvik edilmeli ve KOBİ kapsamına alınmalı, turizm eğitimi belgelendirilmeli, arazi kullanımı konusunda yasal düzenlemeler yapılmalı, Avrupa Birliğinin tek pazar uygulamasının oluşturacağı talep daralmasına karşılık yeni dış pazarlarda dengeli talep dağılımı yaratılmalı, milli park alanlarında sürdürülebilir gelişim için düzenlemeler yapılmalıdır. Söz konusu faktörler sekizinci beş yıllık süreç için ön görülen uygulamalardır.

3.1. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)³⁹

Bu planda turizmle ilgili ilke, politika tedbir ifadelerine ayrıca yer verilmemiş genel değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda; tanıtım pazarlama alanında reform yapılmalı, turizm eğitiminde mesleki belgelendirme sistemine geçilmeli, bölgeler arası gelişim farklılıklarını gidermek adına turizm potansiyeli olan yeni bölgelere yatırım yapılmalı, doğal, tarihi sosyal çevre korunmalı, sağlık turizmi desteklenmeli, teşvikler pazarlama, ulaştırma, toplam kalite alanlarına yönlendirilmelidir. Söz konusu faktörler dokuzuncu kalkınma planı için ön görülen uygulamalardır.

37 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1996-2000.pdf

38 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf

39 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dokuzuncu Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf

3.i. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)⁴⁰

Politikalar; sağlık turizmi başta olmak üzere turistik ürün çeşitlendirmeye ilişkin alt yapı eksiklikleri tamamlanmalı, alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenmeli, varış noktası yönetimi kapsamında yeni projeler hayata geçirilmeli, dış tanıtım faaliyetleri etkinleştirilmeli, yerel yönetimlerin, halkın, sivil toplum kuruluşlarının kararlara katılımı artırılmalı, nitelikli turizm personeli ile yüksek standartlarda hizmet sunulmalı, sürdürülebilir turizm uygulamaları ile çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı benimsenmelidir. Söz konusu faktörler onuncu kalkınma planı için ön görülen uygulamalardır.

3.j. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)⁴¹

Politika ve tedbirler; Uzakdoğu öncelikli olmak üzere yeni kaynak pazarlar oluşturulmalı, kaynak pazarlardan direkt uçuş sayısı artırılmalı, Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulmalı, ana ve yükselen hedef pazarlarda algı ve imaj çalışmaları yapılmalı, risk ve kriz yönetim planları hazırlanmalı, konaklama dışı harcamalar artırılmalı, arazi tahsis çalışmaları alt yapı yatırımları ile birlikte gerçekleştirilmeli, destinasyonlar ayrı ayrı tanıtılmalı, yönelik talep ve doğayla uyumlu yat limanları yapılarak deniz turizmi geliştirilmeli, İstanbul' a kruvaziyer turizminin başlangıç ve bitiş noktası olabilmesi için yeni bir liman yapılmalı, turistik tren seferleri çoğaltılmalı, turizmle ilgili mevzuatı düzenlemek adına Turizm Temel Yasası çıkarılmalı, destinasyon bazında master plan ve fiziki planlar hazırlanmalı, çevreye duyarlı sorumlu anlayış ile sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilmeli, koruma kullanma dengesi gözetilerek kıyı alanları ve taşıma kapasitesi planlanmalı, atık yönetimi dikkate alınarak alt yapı yatırımları gerçekleştirilmeli, iklim değişikliğinin sektör üzerine etkileri değerlendirilmeli, hizmet standardı yükseltilmeli, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokolle nitelikli ara eleman ihtiyacı karşılanmalı, Bakanlık tarafından verilen eğitimlere sektör çalışanlarının daha fazla katılımı sağlanmalı, sektör çalışanlarının daha konforlu ortamlarda barınması mümkün kılınmalı, tesislerin belgelendirilmesine yönelik sistem yeniden düzenlenmeli, teknolojiye dayalı uygulamalar desteklenmeli, sektörün dijitalleşmeye yatkınlığı araştırılmalı, tanıtıma yönelik büyük veri toplanması ve analizi çalışmaları yürütülmeli, yurt dışı kaynaklı mobil ve internet uygulamaları ile ülke mevzuatı uyumlaştırılmalı, iç turizmi ölçme sistemi kurulmalı, turizm yatırım süreci elektronik ortama taşınmalıdır. Söz konusu faktörler on birinci kalkınma planı için ön görülen uygulamalardır.

40 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

41 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Sonuç

Küresel piyasada ortaya çıkan yapısal değişiklikler tüm ülkeleri olduğu gibi Türkiye'yi de uyum sağlamaya zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda piyasalarda etkili olan ekonomik gelişmeler merkezi yönetim tarafından dikkatle izlenmekte ve belirlenen hedeflere paralel bir şekilde uygulamaya konmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ekonomik sorunlarına çözüm arayan ülkeler büyümenin; sosyal, beşeri ve kültürel başarıların bir araya gelmesi ile ortaya çıkabildiğini yani kalkınma anlayışının benimsenmesi gerekliliğinin farkına varmışlardır. Türkiye ekonomisinin yapısal değişiminin tarihi süreci incelendiğinde dünyadaki bu gelişmelerden etkilendiği açıkça görülmektedir.

Planlı kalkınma dönemine geçiş yapıldığı 1963 yılından itibaren dengeli büyüme hedefi kapsamında, sektörlerin ekonomi içindeki payını belirleme ve sınırlı olan kaynakların etkin kullanımını sağlayacak, faydayı yükseltecek şekilde dağıtımını mümkün kılacak uygulamalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Turizm de ekonomi içindeki payı ve getirisi yüksek olan sektörlerden biri olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan On Birinci Kalkınma Planı'na kadar gelişime yönelik önlemlerin devlet tarafından alındığının belirtilmesi adına tüm planlarda kendisine yer bulmuştur. Ekonomik büyüme hedefinde devletin rolünü ifade eden; istihdam artışı, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, yatırımların teşvik edilmesi, dış rekabette güç kazanılması gibi faktörler göz önüne alındığında turizm sektörünün, Türkiye'nin sahip olduğu doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar nedeniyle, katkısının önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Türkiye ekonomisinin mevcut durumu değerlendirildiğinde ihracat rakamlarının düşüklüğü nedeni ile ortaya çıkan döviz girişi noksanlığı sonucunda ödemeler bilançosu açıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Turizm sektörü yüksek döviz getirisi doğrultusunda bu açıkların kapatılmasında ülkenin lokomotif endüstrisi olma yolunda ilerlemektedir. Cumhuriyetin ilanı ile yavaş da olsa gelişim sürecine giren sektöre, dönemin merkezi yönetimi tarafından dikkate alınarak planlı dönemin başladığı 1963 yılından itibaren hazırlanan on bir adet kalkınma planında yer verilmiştir. Turizm kaynaklarının doğru kullanımının sağlanabilmesi adına kalkınma planları önem arz etmektedir. Devletin resmi politikalarını temsil etmesi de; kamunun, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının öngöründe bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Kalkınma Planları'nın tümünde ülkenin mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı ortaya konmuş, ulaşılmak istenen yapı ele alınmış ve bu doğrultuda tüm plan dönemlerinde turizmle ilgili uygulanacak ilke, politika ve tedbirler belirlenmiş, önceki planlarda tanımlanan hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı, ulaşılamadıysa sebepleri, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'

ndan itibaren turizm sektörünün devlet tarafından kalkınma planlarına dahil edilmesi sektörün kontrolsüz gelişimini önlemiş, ülke ekonomisine katkısını artırmıştır. İlk dört planlı kalkınma döneminde genellikle alt yapının gelişimine dönük politikalar izlenerek turist sayısı ve turizm geliri artırılmaya çabalanırken, beşinci kalkınma planından itibaren turistik ürün çeşitlendirmesi, yüksek gelirli turist profilinin ülkeye çekilmesi, sürdürülebilirlik gibi uygulamalar devreye sokulmaya gayret edilmiştir.

Mevcut çalışma kapsamında kalkınma planlarında yer verilen turizm sektörü ile ilgili ilke, politika ve tedbirler değerlendirilmeye çalışılmış, ulaşılamayan hedeflerle ilgili öneriler sunulmuştur. Hazırlanan on bir kalkınma planının da turizmle ilgili temel hedefi turist sayısını ve buna bağlı olarak turizm gelirlerini önceki döneme göre artırmaktır. Bu bağlamda; yatak kapasitesinin artırılması, turistik ürünlerin çeşitlendirilmesi, hizmet kalitesi standartlarının yükseltilmesi, turizm yatırımlarının desteklenerek özendirilmesi, yeni turistik destinasyonların oluşturulması, turizm eğitiminin iyileştirilerek belgelendirilmesi, taşıma kapasitesinin rasyonel biçimde hesaplanarak alt yapının bu doğrultuda düzenlenmesi, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi, ulaşım imkanlarının geliştirilmesi, harcama potansiyeli yüksek turist profilinin ülkeyi ziyaret etmesinin teşvik edilmesi, aile işletmelerinin desteklenmesi, paydaşların (yerel yönetim, halk, sivil toplum kuruluşları vb) turizmle ilgili kararlara katılımının sağlanması, koruma kullanma dengesine önem veren sürdürülebilir anlayışın benimsenmesi planlardaki politika ve tedbirleri oluşturmaktadır.

Türkiye turizmi, dünya seyahat pazarındaki hareketliliğe paralel olarak, planlı kalkınma döneminde hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1963 yılında 193 bin ziyaretçi sayısı, 7.5 milyon dolar turizm geliri; 2022 yılına gelindiğinde 50 milyonu aşan ziyaretçi sayısı, 40 milyar doları aşan turizm geliri seviyesine ulaşmıştır. Ancak ülkenin sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında gelişimin ve olası katkının daha fazla olması gerekliliği açıktır. Turizm faaliyetlerinin yılın on iki ayına yayılması, turistik ürün çeşitlerinin artırılması, rakip ülkelere görece üstünlük yaratacak çekim unsurlarının değerlendirilmesi, iç turizmin geliştirilmesi, yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi, sürekli denetim ve iyileştirme politikasının benimsenmesi, nitelikli personel istihdamı, teknolojik gelişmelere hızlı geçiş yapabilmeye kabiliyetinin edinilmesi ve sürdürülebilirlik anlayışı gibi uygulamalarla turizm sektörünün döviz katkısı artırılarak ekonomik kalkınma ve kalkınmanın temel hedefi olan bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi desteklenebilecektir.

Gelecekte bu kapsamda yapılacak çalışmalarda doküman analizi ile birlikte destekleyici diğer araştırma yöntemlerinde de yararlanılması mümkündür.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

- BALCI, A., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Pegem Akademi, Ankara, 2006.
- BARDAKOĞLU, Ö., *Turistik Ürün Bakımından Destinasyonu Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.
- ERTUĞRAL, S. ve Arslan, S. ,Planlı Kalkınma Döneminde Turizm Plan ve Politikaları, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- GUNN, C ve Var, T., *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*, Routledge Press, New York, 2002.
- İÇÖZ, O., Var, T. ve İlhan, İ. Turizm Planlaması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- KOZAK, N., Kozak, M.A. ve Kozak, M., Genel Turizm, Detay Yayıncılık, Ankara, 2008.
- MASON, P., *Tourism Impact, Planning and Management*, Elsevier, Londra, 2008.
- OLALI, H., *Turizm Politikası Planlaması*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1982.
- ÖNEY, E., *Uluslararası Para Sistemi*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980.
- POLAT, S., *Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2016.
- YAĞCI, Ö., *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2007.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin, Ankara, 2016.

II. Makaleler

- ALTUNDEMİR, M. E., *Kalkınma Planlarından Eğitime Bakış: Kamusal Mallar Teorisi Perspektifinden*, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 7(1), 2012, s. 9- 105.
- BOWEN, G., Document analysis as a qualitative research method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 2009, ss. 27-40.
- ÇELİK, O. ve Çetiner, S., *Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Planları ve Kalkınma Planlarındaki Söylem Değişiklikleri*, *International Journal of Economics, Politics, Humanities and Social Sciences*, Cilt 2, Sayı 3, 2019, 121-131.
- ERDOĞAN H., Birinci beş yıllık kalkınma planı ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma politikası ve tarımsal üretim. *Journal of Universal History Studies*, 3,2020, 252-268.
- KIRAL, B., Nitel Bir Veri Analiz Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 2020, 170-189.
- KÜÇÜKER, E., *Türkiye'de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi*, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 2012, ss. 9-26.
- MORSE, J., Barret, M., Mayan, M., Olson K. ve Spiers, J., *Verification Strategies for Establishing Reliability and Validity in Qualitative Research*, *International Journal of Qualitative Methods* 1.2, 2002, 2.
- SEVİNÇ, H., *Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları*, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 2011, s.35-54.
- TUNCEL, V., *Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi*, *Tourism and Recreation*, 1 (2) , 2019, 58-66
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf>
- TÜZÜNKAN, D., *Türkiye'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi*, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 2015, s. 90- 117.

III. İnternet Kaynakları

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes_Yil_1973_1977.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Dokuzuncu Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Extended Summary

Trying to heal the wounds of the War of Independence after the proclamation of the Republic, Turkey had to make an effort to use its scarce resources effectively and efficiently in the economic development process. The tourism sector, which has a high productivity potential as natural resources become an economic asset, is one of the areas that can finance development with low costs. The tourism sector has been supported by the state and included in the plans since 1963, when the planned development period started, with the country administrations taking this potential into account. Since the beginning of the planned development process, the sector has shown a serious improvement, and the number of people visiting the country and tourism income have increased every year. However, there is very little conceptual work examining the development process in line with the plans. Within the scope of this study, the principles, policies and measures determined regarding the tourism sector in the eleven development plans prepared between the years 1963-2023 were evaluated by document analysis method, and the state of reaching the determined targets was interpreted. It has been determined that the main purpose of the plans is to increase the number of tourists and tourism revenues compared to the previous period, and the principles developed in each period in order to achieve this goal are stated.

Plan; It is a document that expresses the steps that will enable the targeted location to be reached. It shows what, why, when and how to do it. Planning is one of the important tools of all policy-making and management activities. Thanks to the prepared plans, possible problems can be foreseen with the effective and efficient use of resources, and appropriate solutions can be found and it will be possible to reach the targeted results quickly and accurately. The balanced distribution of the increase in gross national income, which occurs with economic development, among the factors of production can be achieved with a development plan. Purposes of development plans; development by industrialization, balanced growth of agriculture and industry, priority of economic growth, reduction of regional development differences, realization of public administration reform.

Planning studies were started in the period following the proclamation of the Republic in Turkey for purposes such as economic development and development, positive change in the social structure, and creation of common consciousness, but no progress was made for a long time. The fact that the regional development policies implemented before 1960 included limited efforts is due to the socio-political situation of Turkey in the current period. In the planned period after 1960, regional development differences were seen as one of the important problems of the country, a comprehensive planning approach was adopted, efforts were made to accelerate economic, social and cultural development, and the principle of interregional development was counted among the social goals of planned development.

The tourism sector, which entered a rapid development process on a global scale after the Second World War, is an important development tool for Turkey, which has problems in local development. As a sector that can generate economic returns in every season of the year with its features such as different geographical regions, natural resources and population structure, tourism is an area that cannot be ignored in terms of Turkey's development and sustainable development process. In line with the growth and development goal of the tourism sector; The necessity of planning with its economic, social and physical aspects enabled it to find a detailed place in the five-year development plans. When the five-year development plans are evaluated within the scope of the tourism sector; They can be expressed as plans that include guiding, multi-targeted, national and macro-specific principles and objectives.

Within the scope of the study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. It constitutes the data set of principles, policies and measures related to the tourism sector included in the eleven development plans prepared by the State Planning Organization between 1963 and 2011 and by the Ministry of Development after 2011. In this direction, the research question is; "To what extent have the targets set for the tourism sector been achieved in the eleven development plans that came into force between 1963 and 2023?" determined as.

In conclusion; Since the transition to the planned development period in 1963, within the scope of the balanced growth target, practices that will determine the share of sectors in the economy and enable the efficient use of limited resources and their distribution in a way that will increase the benefit have been started to be implemented. Tourism, as one of the sectors with a high share and return in the economy, has found its place in all plans in order to indicate that the measures for development from the First Five-Year Development Plan to the Eleventh Development Plan are taken by the state. While efforts were made to increase the number of tourists and tourism

income by following the policies for the development of the infrastructure in the first four planned development periods, practices such as touristic product diversification, attracting the high-income tourist profile to the country, and sustainability were tried to be implemented as of the fifth development plan. The main goal of the eleven development plans regarding tourism is to increase the number of tourists and, accordingly, tourism revenues compared to the previous period. In this context; Increasing bed capacity, diversifying touristic products, raising service quality standards, encouraging tourism investments by supporting, creating new touristic destinations, improving and documenting tourism education, rationally calculating the carrying capacity and arranging the infrastructure in this direction, focusing on promotion and marketing activities, improving transportation opportunities, Encouraging the tourist profile with high spending potential to visit the country, supporting family businesses, ensuring the participation of stakeholders (local government, public, non-governmental organizations, etc.) in tourism-related decisions, adopting a sustainable understanding that gives importance to the balance of protection and use constitute the policies and measures in the plans.